

A mihályi nyelvjárás toldalékainak morfológiája adatos bemutatásban

1. A jelen összeállítás meghatározott szempontok szerint elrendezett adattár. Adatos, tehát tényszerű bemutatása annak, hogy a vizsgált nyelvjárás képzői, jelei, ragjai milyen változatokban éltek a vizsgálat időpontjában. A morfológián belül a morfémák formái, tehát alaki-hangtani arculatának a tüzete; vizsgálata s leírása iránt az igény az újabb leíró nyelvtani vizsgálatok során bukkant föl nálunk (I. KÁROLY SÁNDOR, A Bécsi Kódex nyelvtana szótárszerű feldolgozásban. Morfológiai rész. Bp., 1965; BERRÁR JOLÁN in: Tanulmányok a mai magyar nyelv szófajtana és alaktana köréből. Szerk. R á c z E n d r e és S z a t h m á r i I s t v á n. Bp., 1974. 124). A rábaközi Mihályi nyelvjárásának hang- és alaktanában (Bp., 1982) külön morfológiai fejezetet iktattam be ennek szellemében, kísérletet tévén szinkrón nyelvjárás anyag leírására (89—110). Leírásomban egyrészt a toldalékok realizációs/alternációs típusait, másrészt az alakváltozatok kiválasztásának a szabályait összegeztem. Tehát például: a deverbális verbumképző HAT=H a/oT, mert realizációs típusai ezek: *arat-hat*, *vár-hot*, *ver-het*. Azaz: a *-hat* és *-hot* veláris és vegyes hangrendű tövek után áll (a *-hot* ezen belül megelőző szótagi *á* után), a *-het* palatális tövek után. Monográfiámban a toldalékok realizációira csak igen kis részben, s nem is elsősorban a morfológiai fejezetben közöltem adatokat. Bár a megadott szabályok ismeretében általában megállapítható, mely toldalékolt alakban vagy alakokban fordul elő egy-egy alternációs típus, monográfiám eme gyakorlata joggal kifogásolható, ugyanis a típust reprezentáló konkrét nyelvi adatokat nem helyettesítheti semmi sem, illetőleg mert ezeknek az adatoknak a szabályok alapján való megállapítását nem szabad az olvasóra bízni.

2. Összeállításom közzétételét ennek a hiánynak a pótlásán kívül az okolja meg, hogy morfológiai leírás köz- és irodalmi nyelvünkéből sincs még, így ez az adattár ehhez is segítséget nyújthat. Lehetővé teszi egy helyi nyelvjárás (a mihályi) morfológiájának konkrét adatokon való tanulmányozását, és segítheti más nyelvjárások morfológiai anyagának összeállítását, típusainak megállapítását. Lehetővé teszi továbbá, hogy az említett mihályi monográfia fonémagyakorlási leírásában adatok nélkül közölt képző-, jel- és ragbeli (köznyelvi: nyelvjárás) fonémaszembenállásokra (a 49—72. oldalon a 21., 22., 23. kódszám alatt közölt fonéma-megfelelésekre) konkrét példákat találjunk. Adatokat szolgáltat annak tanulmányozására is, hogy a morfológiában megfigyelhető szinkrón „szabálytalanságok”-nak zömmel jól magyarázható (történeti) okai vannak (például: képzők visszaszorulása, amelynek követ-

keztében tévesen szegmentál a nyelvérzék; l. például a KOS² képzőt ebben az összeállításban). Végül pedig lehetőséget nyújt az említett mihályi monográfia morfonológiai fejezete némely sajtóhibájának, illetőleg következetlenségének a korrigálására is.

Helykímélés céljából a képzőknek csupán szimbólumát (pl. DALOM¹, HAT, NI) közlöm, minősítéseiket nem. Ezeket ugyanis megtalálja az olvasó a szóban forgó monográfiában (116), illetőleg mert a megadott, különböző képzőváltozatokkal alakult származékok olvastakor rögtön azonosíthatók a képzőszimbólumok a velük jelelt képzőkkel. A mihályi jelekre l. i. m. 104—5, 147—8, a ragokra 106—9, 149—54.

I. A képzők

A¹=*csusz-a, pëng-e; csusz-á-t, pëng-é-k* stb. / A²=*sand-a, leng-e; sand-á-t, leng-é-k* stb. / AD¹=*fak-ad, rep-ed, ár-od 'árad'* / AD²=*lik-ad 'lyukad', genny-ed 'gennyessé válik'* / AD³=*harm-ad, het-ed, hat-od, száz-od, öt-öd* / ADIK=*harm-adik, het-edik, hat-odik, száz-odik, öt-ödik* / AG¹=*ad-ag, löv-eg* / AG²=*halgat-ag, részket-eg* / AJ=*kac-aj, röh-ej* / AL=*fon-al, lep-el* / ÁLY=*akad-ál, föld-él, szeg-il; föld-el-et* stb. / ALOM¹=*aggod-alom, árt-olom, győz-elém; aggod-alm-at, árt-olm-as, győz-elm-ünk* stb. / ALOM²=*ur-alom, këgy-elém; ur-alm-at, këgy-elm-es* stb. / AN=*bill-enyik, csatt-anyik; vill-an-t, nyekk-en-t* stb. / ANDÓ¹=*hal-andó, tisztöl-endő* / ANDÓ²=*ad-andó, füzet-endő, tisztáz-ondó* / ÁNK=*fal-ánk, il-ink 'élénk'* / ÁNY=*nyit-ány, term-íny, vág-án, köt-in 'kötény'* / ÁNYOS=*jut-ányos* / ÁR=*buv-ár, vez-ér* / ÁS=*ad-ás, érz-is* / ASZ=*dug-asz, csip-esz, tám-osz, dug-ész 'eldugott (pérez, holmi, élelem)'* / ÁSZ¹=*vakar-ász, csór-isz 'elcsen'* / ÁSZ²=*mitugr-ász, bám-isz* / ÁSZ³=*szab-ász, szül-isz* / ÁSZ⁴=*bány-ász, cip-isz* / ÁSZ⁵=*bogar-ász(ik), eger-isz(ik)* / AT¹=*dob-at, ás-ot, ver-et* / AT²=*akar-at, vág-ot, cseleköd-et* / AT³=*alk-at, bányász-ot, cipíz-et* / BÁL=*ló-bál, ord-ibál; ló-bá-t, ord-ibá-tom* stb. / BELI=*három-beli* / BOL¹=*rom-bul; rombú-hat* stb. / BOL²=*kasza-bul; kasza-bú-nak* stb. / CA¹=*fark-inca, tá-co 'tálca', gerl-ice; fark-incá-t, tá-cá-k, gerl-icé-vel* stb. / CA²=*ken-ce; ken-cé-t* stb. / CI=*tej-ci* / COL=*bon-cul, ken-cül, ker-ëncül, tol-oncul, köt-öcül 'kötözget'; bon-cú-t, ken-cú-het* stb. / CS=*habar-cs, sziv-acs* / CSA=*szëm-cse; szëm-csé-s* stb. / CSÁL¹=*rák-csál, döng-icsél; rák-csá-tok, döng-icsé-nyi* stb. / CSÁL²=*hang-icsál; hang-icsá-nok* stb. / CSKA=*haj-acska, ház-ocska, gyerek-ëcske, ökr-öcske; haj-acská-t, ökr-öcské-nek* stb. / CSKÁL=*ir-ocskál, mir-ëcskél 'méreget', mer-icskél 'merítget', rág-icskál 'rágogat'; ir-ocská-hot* stb. / CSKOL=*mer-icskül 'merítget', mir-ëcskül 'méreget', top-icskul 'toporog', nyiv-ácskul 'nyivákol'; mer-icskú-het* stb. / CSOL¹=*takar-csul 'takargat', rik-ácsul, köh-ëcsül, bököcsül 'bököget', kir-ëncsül 'kéreget, kunyerál'; rik-ácsú-nak* stb. / CSOL²=*kapá-csul; kapá-csú-gat* stb. / CSOROG=*á-csorog, ü-csörög; á-csorg-ott, ü-csörg-ök* stb. / D=*lök-öd* / DA¹=*csuz-da, gyül-de; csuz-dá-t* stb. / DA²=*áru-da, cukráz-do, bölcso-de; cukráz-dá-bo* stb. / DÁCSOL=*bug-dácsul, nyög-décsül; bug-dácsú-nak* stb. / DAD=*kizs-ded, tojázs-dad* / DAL=*rug-dal, szeg-del; rug-dá-hat, rug-dó-hat*

stb. / DÁL=*harab-dál; harab-dá-nok* stb. / DALOM¹=*fáj-dolom, nyug-odalom, seg-édelēm, dörg-edelēm, jöv-ödelēm; nyug-odal-m-at, seg-édel-m-ek* stb. / DALOM²=*jav-adalom, sok-odalom, fej-édelēm; jav-adalm-ak* stb. / DÉK¹=*csap-adik, öbl-edik, vál-odik* / DÉK²=*zsr-adik* / DI=*un-di* / DIGÁL=*á-digál; á-digá-tom* stb. / DÍT¹=*buz-ditt; buz-dit-ott* stb. / DÍT²=*jaj-ditt; jaj-dit-ott* stb. / DOGÁL=*ázs-dogál, éd-dégél, fő-dögél; ázs-dogá-nyi* stb. / DOKLIK=*hal-doklik, tün-döklík, öl-dökül; öl-dökü-tek* stb. / DOZ¹=*fog-doz, fogy-adoz, hül-edéz, tul-ádoz 'tologat', ugr-ándoz(ik), csikl-andoz, rug-ódoz 'többször rúg', lú-döz 'lövöldöz', nyē-déz 'nyeldes' / DOZ²=lelk-endéz(ik), merev-edéz 'kezd megmerevedni', lább-odoz* / DUL¹=*for-dul, zēn-dül; for-dú-nak* stb. / DUL²=*jaj-dul; jaj-dú-nak* stb. / ÉK¹=*szomszíd-ék, ta-nított-jjék / ÉK²=nehez-ík 'nehezék' / ÉK³=boritt-ík / ÉK⁴=okád-ík / ÉKONY=feled-ikēn(y), fol-íkon 'folyékony', feled-ikēn-t* stb. / FAJTA=*magam-fajta; magam-fajta-k* stb. / FÉLE¹=*fa-félē; fa-féli-t* stb. / FÉLE²=*valami-félē; valami-féli-t* stb. / FIKÁL¹=*séri-fikál; séri-fiká-nok* stb. / FIKÁL²=*séta-fikál; séta-fiká-tom* stb. / FORMA¹=*állom-forma; állom-formá-t* stb. / FORMA²=*udvari-ias-forma; udvari-ias-formá-nn* stb. / G¹=*csikor-og, gőzöl-ög, rēz-ég; pör-g-ött* / G²=*keser-ég, mosol-g-ott* stb. / GÁL=*nyuz-gál, basz-igál, csór-ingál 'el-elcsen', heder-gél 'hedereg', csész-igél, ir-ogál, rak-idzsgál; ir-ogá-nok, heder-gé-tek* stb. / GAT¹=*danaszú-gat, teríd-get, bur-ogat, vész-éget, vűsz-öget, szor-ongat* / GAT²=*igaz-gat, égyen-get, hujj-ogat, hit-éget, fűtty-öget* / GELŐDIK=*níz-gelődik, níz-égelődik* / GÉREZ=*neved-gérez, dül-öngérez* / GOL¹=*gur-gul 'gurul', dör-gül, csór-ingul 'ellop', ker-ingül, ker-éngül; dör-gű-tek, ker-ingű-nyi* stb. / GOL²=*kutya-gul, lov-agul; kutya-gú-hacc* stb. / GÓZIK=*szál-ingózik* / HAT=*at-hat, kír-het, ás-hot* / HATATLAN¹=*mos-hatatlan, tür-hetetlen; mos-hatatlany-ok* stb. / HATATLAN²=*vík-hetetlen; vík-hetetleny-ül* stb. / HATLAN=*visz-hatlany-ok* stb. / HATNÁM=*ur-hatnám* / HATNÉK=*i-hatnik-tya van* / HATÓ=*tanít-ható, kír-hető* / HODIK=*uj-hodik, vín-hédik* / HŐDIK=*bün-hődik* / I¹=*hug-i* / I²=*gyár-i, anya-ji* / I³=*rēggel-i, csa-ba-ji* / I⁴=*marad-i* / IKA¹=*pác-ika, őz-ike; pác-iká-t* stb. / IKA²=*tát-ika; tát-iká-vol* stb. / IKÓ=*ház-ikó* / IKUS¹=*akadém-ikus* / IKUS²=*paraszt-ikus* / INT¹=*lop-int 'gyorsan ellop', kibasz-arint* / INT²=*kanyar-int* / ÍROZ¹=*mulat-éroz* / ÍROZ²=*tánc-éroz* / ISTA¹=*alkohol-ista; alkohol-istá-t* stb. / ISTA²=*írod-ista; írod-istá-k* stb. / ÍT¹=*áll-itt; áll-ít-ott* stb. / ÍT²=*hunyor-itt; hunyor-ít-ottak* stb. / ÍT³=*áltolános-itt; áltolános-ít-ott* stb. / IZMUS=*kapital-izmus* / KA¹=*asszon-ka, lán-ko, legín-ke; lán-ká-t* stb. / KA²=*akkor-ka, sován-ko, nyel-ve-s-ke; sován-ká-k* stb. / KA³=*gyür-ke; gyür-ké-t* stb. / KÁL¹=*buj-kál, fagy-ikál, les-ikél, mond-ókál; buj-ká-nyi* stb. / KÁL²=*dus-kál, csicsi-kél; dus-ká-nok* stb. / KÁROZ=*fut-károz, sūt-kérez* / KÁS=*hamis-kás, idēs-kés* / KAT=*csosz-kat 'csoszog', csész-ke-t 'bosz-szant, ingerel'* / KERÁL=*mász-kérál 'máskál'; mász-kérá-nyi* stb. / KÓ=*váj-kó 'váját', tör-kő 'törköly'* / KOD=*zusz-kod, lip-kéd, tēm-köd* / KODIK¹=*támosz-kodik, rēndész-kédik, őtősz-kődik, nyom-akodik, vesz-ekédik* / KODIK²=*ács-kodik, zenisz-kédik, hős-kődik* / KÓDIK=*bán-kődik* / KOL¹=*husz-kul 'húzogat, vonszol', löcs-kül, nyul-ákul 'gyakran nyúl vmi felé', pőf-ékül, tud-akul; löcs-kű-tek* stb. /

KOL²=gyurmá-kul, fejbe-kül 'fejbe ver'; gyurmá-kú-tak stb. / **KOLÓDIK**¹=csap-
 kulódik, rendezs-külődik 'rendezget' / **KOLÓDIK**²=panasz-kulódik / **KOS**¹=
 troty-kos, kanyar-ikos / **KOS**²=gyür-ekës, teker-ikës 'görbe, tekervényes', isz-
 ákos / **KOS**³=öcs-kös / **KOZ**=gut-koz, tud-akoz / **KOZIK**¹=avat-kozik, csatl-
 akozik, vár-okozik, szipít-kézik, vid-ekézik, törü-közik / **KOZIK**²=barát-kozik,
 had-akozik, vágy-akozik, fegyver-kézik / **KÓZIK**=zár-közik, fér-közik / **KURÁL**=
 haj-kurál; haj-kurá-ták stb. / **KURÁSZ**=haj-kurász 'hajt, üz' / **L**¹=ugr-ál, locs-ul,
 löcs-el 'löcsköl', seg-il 'segít', döf-ül 'döfköd'; ugr-á-nok stb. / **L**²=forr-al, term-el;
 forr-ā-nyi~forr-ó-nyi stb. / **L**³=pipá-l, sark-al, fej-el, mark-ul, vál-ul 'vállal', kö-
 nyök-ül; pip-á-t, sark-ā-t, vál-ú-ta stb., illetőleg hossz-all, kik-ell, sovány-oll, vörös-öll,
 fíny-lik, sárgá-llik / **L**⁴=hanygy-ál, est-il / **LAG**¹=fölös-leg / **LAG**²=mir-leg / **LAL**¹=
 fog-lal, kír-lel; fog-lā-tam~fog-ló-tam stb. / **LAL**¹=hiz-lal, ír-lel, fáj-lul; hiz-lā-
 tam~hiz-ló tam, fáj-lú-ták stb. / **LAL**³=tag-lal, szín-lel; tag-lā-ták stb. / **LÁL**=
 gyom-lál, szēm-lél; gyom-lá-ták stb. / **LAT**¹=szop-lat / **LAT**²=kos-lat / **LAT**³=
 másod-lat, táv-lot, dísz-let, arc-ulat, test-ület / **LAT**⁴=jár-lot, keres-let, szapor-ulat,
 érz-ület / **LÉK**¹=hátró-lik, ezr-elik, száz-olik / **LÉK**²=jut-alik, fűt-elik 'befűtésre való
 aprófa, ág' / **LI**¹=ribiz-li / **LI**²=troty-li / **LÓDIK**¹=zug-olódik, vesz-elődik 'elve-
 szik, elpusztul', sürg-ölődik, kerget-ülőzik, lök-ülődik 'taszígálódik', faggat-ulózik—
 faggat-ulóddzik, mozg-ulódik / **LÓDIK**²=baj-lódik, nyüg-lódik, físzk-alódik, mirg-
 elódik, tők-ülődik / **LOG**¹=káb-olog, fész-elég, szid-ölög; káb-olg-ó stb. / **LOG**²=
 társ-olog, dísz-ëlég, büz-ölög; társ-olg-ás stb. / **M**=fut-am, üt-em, figyel-ém, ör-öm;
 figyel-m-es stb. / **MA**¹=gyur-ma; gyur-má-t stb. / **MA**²=duz-ma, tüty-me; tüty-mé-t
 stb. / **MALÉK**¹=gyur-malik, törmelik / **MALÉK**²=faj-malik 'faj, fajta (lenézőleg)' /
MÁNY¹=tanul-mány, ad-omány, intíz-míny, vet-emin(y); ad-omán-t stb. / **MÁNY**²=
 tok-mán; tok-mány-os stb. / **MÁS**=lát-omás / **MLIK**=vill-ámlik / **MODIK**=
 fut-amodik / **MÓK**=kosz-mók (kisfiú, kisgyermek tréfás-becéző megszólításaként) /
MOLÓDIK=baj-mulódik / **NCS**=rikk-ancs, csërr-encs 'sokat fecsegő (személy)' /
NÉ=pap-né / **NEMŰ**¹=ágy-nēmü / **NEMŰ**²=égy-nēmü / **NG**¹=szor-ong, ker-ëng,
 terj-eng, ker-ing / **NG**²=láz-ong, düh-öng / **NI**=a) hi-nya, ir-nya, ri-nya; b) i-nnya;
 c) ë-nnyi, hi-nnyi, lë-nnyi, tē-nnyi, vë-nnyi, vü-nnyi; d) irt-anyi, mecc-enyi, jácc-onyi;
 e) hí-nyi, gyüny-nyi, szó-nyi stb. / **NOK**¹=akar-nok, mir-nök / **NOK**²=hivatal-nok,
 ügy-nök / **NT**=rikk-ant, köhh-ent / **NYÉS**=keser-nyés / **NYI**=anyá-nyi / **Ó**¹=ás-ó,
 étet-ó / **Ó**²=magyaráz-ó, beszíget-ó / **ÓC**=vad-óc, gyermek-óc / **ODIK**¹=csavar-odik,
 kever-ëdik, pöndör-ödik / **ODIK**²=uras-odik, beteg-ëdik, üszkös-ödik / **ÓDIK**=
 ráz-ódik, ver-ódik / **ÓK**=puf-ók / **ÓKA**¹=jár-óka, ül-öke; jár-óká-t stb. / **ÓKA**²=
 csal-óka; csal-óká-k stb. / **ONC**¹=ujj-onc, këgy-enc, bír-ënc / **ONC**²=tan-onc, lel-
 enc, vid-ënc, küld-önc / **ÓS**=lop-ós, nevet-ös / **ÓZIK**=nyujt-ózik, rejt-özik, rugdal-
 ózik~rugdal-óddzik, dörgül-óddzik / **PODIK**=áll-opodik, üll-epëdik / **RÁL**¹=kotyv-
 érál; kotyv-érá-nok stb. / **RÁL**²=fus-érál; fus-érá-nyi stb. / **RÁSZ**¹=kac-arász,
 vih-orász, csev-ërisz 'cseveg', csöp-örisz 'csöpög' / **RÁSZ**²=csöcs-örisz 'megfogdos' /
RÉTŰ=sok-rítü / **ROG**=moty-orog 'motyog', bic-ërëg 'biceg', döc-örög 'döcög';
 moty-org-ott stb. / **ROZ**=buk-ároz 'le-lebukik' / **S**¹=hegedü-s, lov-as, traktor-os,

szeker-es, lemez-és, ökr-ös / S²=lak-os / S³=só-s, ur-as, csillag-os, lelk-es, gyerek-és, füst-ös / S⁴=av-as, csavar-os, eh-és / SÁG¹=anya-ság, pék-síg, ur-aság, társ-oság, friss-essíg, bik-éssíg / SÁG²=kiván-ság, nevecs-csig, ver-esíg / SÁGOS=naty-ságos, dicső-sígés / SI=falu-si / SÍT=karcsu-sítt, állom-osítt, gép-esítt; gép-esít-étt stb. / SKODIK=butá-skodik, hül-é-sködik / SÓ=al-só, vik-ső / SODIK=forró-sodik / STOL=ló-stul, nyü-stül; ló-stú-hacc stb. / SUL=forró-sul; forró-sú-hat stb. / SZAT=iv-ászot, év-izet / SZERÚ=uj-szerü / SZKODIK=rug-aszkodik, kir-ecködik / SZOL=un-szul, dug-aszul, csór-észul 'lop'; un-szú-ták stb. / SZT¹=szal-aszt, mēn-eszt, tám-oszt, för-öszt, rep-ísz / SZT²=hamv-aszt, mell-eszt, düh-öszt / SZTAL¹=mar-asztal, eng-esztel; mar-asztā-tuk stb. / SZTAL²=vig-asztal, hir-észtl; vig-asztā-nyi ~ vig-asztó-tak stb. / SZTRÁL=vony-isztrál 'gereblyével, villával össze-húz, összevon (gabona- és szalmaszálakat)'; vony-isztrá-tunk stb. / T¹=csattan-t, dörren-t / T²=lí-t 'lét' / T³=mēgir-t, tanú-tt, lát-ott, keres-étt, kűd-ött / TAG¹=forg-atag, görg-eteg / TAG²=ing-atag, sápp-otag, csügg-eteg / TAG³=balga-tag, áltm-otag, szörny-eteg / TAL¹=i-tal, vü-tel 'vitel', hoz-atal, mēn-etel / TAL²=nehesz-tül 'nehez-tel'; nehesz-tűnek stb. / TÁL=lób-itál, piszk-otál; lób-itá-nyi stb. / TALAN¹=akar-atlan, nevel-etlen, nyug-talan, nincs-telen, ás-otlan; akar-atlany-ul stb. / TALAN²=ok-talan, néf-telen, só-tlan, nő-tlen, ránc-tolan, fá-tlan; nő-tlany-ék, só-tlany-ul stb. / TAT¹=dúgosz-tat, süt-tet, csiná-tot / TAT²=ok-tat, bűn-tet, áltot / TÉK=mír-tik, hagy-atik / TOS¹=fos-tos, alkalm-atos, filelm-etēs, pof-itos / TOS²=benfek-tes, álhot-atos, örökl-etēs, passz-ēntos / TTYÚ=billeny-tyü, csöng-etyü, pattany-tyu, sziv-attyu / Ű=arc-u, esz-ü, fá-ju, vesé-jü / UL¹=pir-ul, fész-ül; pir-ú-nak stb. / UL²=házos-ul, öreg-ül; öreg-ü-nek stb. / US¹=any-us / US²=but-us / VA=ad-va, ás-vo, kir-vē, üt-vő / VÁNY¹=ál-ván(y), köt-vín(y), ing-ován(y), szök-evin(y); ál-ván-t, ál-vány-ok stb. / VÁNY²=jel-vín; jel-víny-ék stb. / Z¹=akad-oz(ik), kérd-éz, köt-öz / Z²=ágyu-z, fal-az, cim-éz, nesz-ez, föl-öz, bimbó-zik / ZÁL=ur-izál; ur-izá-tunk stb. / ZAT=izom-zat, kör-zet, gép-ezet, mód-ozat, után-zot / ZOL=csór-észul 'ellop'; csór-észú-t stb. / ZSÁL=karim-zsál, köröm-zsél; köröm-zsē-get stb. / ZSDI=katoná-zsdi, kiráj-ozsdi / ZSI=töm-zsi / ZSOL=pör-zsül; pör-zsűnek stb. / Kihalóban lévő képzők: CIÓ=koplá-cijó (vö. koplā-nyi 'kop-lal') és TÓRIUM=pipa-tórium.

II. A jelek

A) Az igei jelek

1. Feltételes mód, alanyi ragozás: NA=1. ir-na, ás-no, nevet-nē, lök-nő; alu-nna, ē-nnē, vü-nnő; vár-ná-nk, nevet-ni-nek; alu-nná-tok, ē-nni-k, vü-nni-nek stb.; 2. bomlaszt-ana, árt-ona, ömleszt-enē; bomlaszt-aná-nok, köpeszt-eni-nek, bocsátt-oná-nok stb.

2. Feltételes mód, tárgyas ragozás: NÁ=1. *ir-ná, kír-ní*; — 2. *ir-ná-tok, líp-ní-ték*; *lë-nní-tëk, alu-nná-tok*; 3. *tanítt-aná-nk, árt-oná-tok, kerítt-ení-nek*.

3. Felszólító mód: J=*tanics-cs — edz-dz, — szab-gy, agy-gy, morog-gy, hagy-gy, söpör-gy — alu-gy, ë-gy-él, fekü-gy, i-gy-on, lë-gy-él, tí-gy, ví-gy, vü-gy-ön — hi-ggy — váj-j, hí-jj, gyü-jj — használ-l — köszöny-ny, hány-ny — keres-s, lás-s, mes-s, bocsás-s, lós-s — halász-sz — lők-ty, harap-ty* (újabb alak: *döf-ty*) — *motoz-z*.

4. Múlt idő: T=1. *alu-tt, ë-tt-em* (de: *ëv-ëtt*), *fekü-tt, gyü-tt, i-tt-am* (de: *iv-ott*), *hi-tt, lë-tt, të-tt, vë-tt, vü-tt*; — 2. *ad-ott, lát-ott, keres-ëtt, dönt-ött-em — köszön-t, ír-t* stb.

5. Feltételes mód, múlt idő: T... VOLNA=1. a 4. pont a.+ *vóna*.

6. A kijelentő módnak és a jelen időnek nincs külön jele (=Ø morféma).

7. A jövő idő *fog* segédigés szerkezettel való kifejezése nem része a nyelvjárási normának. Egyelőre csak regionális köznyelvi jellegű megnyilatkozásokban lehet hallani, de ott is ritkán.

B) A névszói jelek

1. Többes szám: K=1. *ezer-ek, bokor-ok, nyóc-ak; fonal-ak, uradalm-ak, jutalm-ak, kirelm-ek, nyulánk-ok, filink-ek, nyugodalm-ak, fejedelm-ek, harmadik-ak, hetedik-ek*; a többi (a monográfiában felsorolt: 104) képző után — törlendő az ÉK — melléknévi funkcióban: *kesernyéss-ek, savankáss-ok, sóss-ak, fótózott-ak, jóságoss-ak, fótoss-ak*; — *hajó-k*; — 3. *ez-ék, gyerek-ék, ur-ak, level-ek, asztal-ok, tők-ök*.

2. Birtoktöbbsítés: I=1. *nő-ji, hajó-ji, mesé-ji, billentyü-ji, kocsi-ji* (*kocsi-jaji* is) — 2. *fi-jaji, firfi-jaji, kocsi-jaji* (*kocsi-ji* is) — 3. *kuglóf-tyaji, zsiráf-tyoji, círok-tyaji, kalap-tyaji, kerep-tyeji, tők-tyeji* 'egy fajta növény, ill. termése' — 4. *küszöbgyeji, vagy-gyaji* 'vadjai', *szallag-gyaji, virág-gyoji, hadnagy-gyaji, fonal-gyaji, halomgyaji, motor-gyaji* — 5. *szav-aji, köv-eji, kapás-oji, tők-eji* 'hímivai szerv'.

3. Kiemelő jel: IK=*szébb-ik, más-ik*.

4. Birtokjel: É=*ház-é, mindénki-jjé*.

5. Középfok jele: BB=*keserü-bb, vastag-abb, nyulánk-obb, ibër-ebb*. A felső- és a túlzófok jele ugyanígy a *leg-*, illetőleg a *legésleg-*prefixummal bővülve, tehát: *leg-vastagabb, legéslegnagyobb* stb.

6. Birtokos személyjelek: E g y e s s z á m 1. *s z e m é l y*: M=1. *hajó-m, kocsi-m* — 2. *lelk-em, epr-ëm, ökr-öm, ur-am, mark-om, ház-om*.

2. *s z e m é l y*: D=1. *hajó-d, nő-d, kocsi-d* — 2. *lelk-ed, epr-éd, tők-öd, ur-ad, mark-od, pár-od, ház-od*.

3. *s z e m é l y*: JA=1. *hajó-ja, szerelő-jö, mesé-jë, hazá-jo; hajó-já-t, szerelő-ji-t, mesé-ji-vel, hazá-já-bo* stb. — 2. *kuglóf-tya, szilánk-tyo, szemöldök-työ, kalap-tya, szelep-tyë; kalap-tyá-t, szelep-tyi-t, szilánk-tyá-t* stb. — 3. *küszöb-gyö, hagy-gya* 'hadja', *virág-gyo, fagy-gya, köből-gyö, karám-gyo, motor-gya; virág-gyá-t, köből-*

gyi-t, karám-gyá-bo stb. — 4. haj-a, lány-o, kés-ē, ökl-ō; haj-á-t, lány-á-vol, kés-i-nek, ökl-i-vel stb.

Töb b e s s z á m 1. s z e m é l y : NK=1. hál-ō-nk, nő-nk — 2. kalap-unk, nev-ünk.

2. s z e m é l y : TOK=1. hál-ō-tok, mesé-tēk, nő-tōk — 2. ur-atok, ház-otok, asztal-otok, lelk-etēk, szék-ētēk, ökl-ötōk.

3. s z e m é l y : JUK=1. haj-ō-jok, szerel-ō-jōk, mesé-jēk, hazá-jok — 2. kuglóf-tyok, szilánk-tyok, szemöldök-tyōk, kalap-tyok, szelep-tyēk — 3. küszōb-gyōk, hagy-gyok 'haduk', virág-gyok, fagy-gyok, kōb-ōl-gyōk, karám-gyok, motor-gyok, fűszēr-gyēk; stiglic-cēk, szivacs-csok, talaj-jok, lány-nyok, leves-sēk, halász-szok, tüz-zōk, darázs-zsok — 4. haj-ok, vig-ēk 'végük', ökl-ōk.

III. A ragok

A) Az igeragok

E g y e s s z á m 1. s z e m é l y : a l a n y i r a g o z á s : K=1. feltételes mód, jelen idő: lát-ná-k, venni-k — 2. felszólító mód: aggy-ak, higgy-ek — 3. kijelentő mód, jelen idő: ad-ok, hisz-ēk, vűsz-ōk.

I k e s r a g o z á s : M=kijelentő mód, jelen idő: ész-ēm, isz-om; felszólító mód: ēgy-em, igy-am — K=feltételes mód, jelen idő: ēnni-k, inni-k.

T á r g y a s r a g o z á s : M=1. kijelentő és feltételes mód, múlt idő: lát-t-om, hoz-t-am, kerest-em (vóna) — 2. kijelentő mód, jelen idő: ad-om, szeret-ēm, l-ōv-ōm — 3. felszólító mód: irgy-am, p-ōkty-em, áss-om, ōlell-em, hijj-am, lűjj-em — LAK (implikatívusz)=1. kijelentő és feltételes mód, jelen idő: hí-lak, lát-lok, kir-lek; hiná-lok, kírni-lek — 2. kijelentő és feltételes mód, múlt idő, felszólító mód: hit-alak, lát-t-olok, kirt-elek (vóna); hijj-alak, l-áss-olok, kirgy-elek.

2. s z e m é l y : a l a n y i r a g o z á s : L=1. feltételes mód, jelen idő: lát-ná-l, kírni-l ~ lát-ná, kírni — 2. kijelentő mód, jelen idő: keres-ōl, halász-ol, isz-ol, ész-ōl, hoz-ol ~ keres-ō, halász-ō, isz-ō, ész-ō, hoz-ō — 3. felszólító mód és feltételes mód, jelen idő: irgy-ál, kirgy-él, igy-ál, ēgy-él; irt-ál vóna, kirt-él vóna ~ irgy-á, kirgy-é, igy-á, ēgy-é; irt-á vóna, kirt-é vóna stb. — SZ=kijelentő mód, jelen idő: 1. gyű-sz — 2. irt-assz, meritt-essz, ill-essz, árt-ossz — 3. hí-sz, ri-sz, ró-sz, lak-sz, bán-sz.

T á r g y a s r a g o z á s : D=1. felszólító mód és feltételes mód, jelen idő: ir-d, irná-d — 2. kijelentő, feltételes mód, múlt idő: irt-ad, lát-t-od, kirt-ed (vóna) — 3. kijelentő mód, jelen idő: ad-od, lát-od, kír-ēd, vűsz-ōd — 4. felszólító mód: vű-dd, hi-dd, ē-dd, i-dd, tē-dd, vē-dd.

3. s z e m é l y : a l a n y i r a g o z á s : Ø=ad, ir, olvas, szánt, varázsul — IK=kijelentő mód, jelen idő, ikes ragozás: jáccik — N=felszólító mód: aggy-on, l-áss-on, l-ēgy-ēn, gyűjj-ōn. — ÉK=felsz. mód, ikes: igy-ik.

T á r g y a s r a g o z á s : A=felszólító mód, kijelentő és feltételes mód múlt idő: *irgy-a, láss-o, köszönny-ö, kirgy-ë; irt-a, látt-o, köszönt-ö, kirt-ë (vóna)* — I=kijelentő mód, jelen idő, palatális igék: *szeret-i, löv-i, nyüv-i, szöv-i* — JA=kijelentő mód, jelen idő, veláris és vegyes hangrendű igék és néhány palatális ige (ezeket l. a monográfiában: 40): 1. *hi-jja* — 2. *rak-tya, láty-tyo, harap-tya* — 3. *szab-gya, szalagy-gya, rág-gyo, hagy-gya, nyom-gya, zavar-gya, óv-gya* — 4. *váj-jo, ural-la, használ-lo, huny-nya, hány-nyo, mos-sa, ás-so, usz-sza, bányász-szo, csavaroz-za, ráz-zo.*

T ö b b e s s z á m 1. *s z e m é l y* : a l a n y i r a g o z á s : NK=1. feltételes mód, jelen idő: *látná-nk, vezetni-nk* — 2. kijelentő mód, jelen idő, felszólító mód, kijelentő és feltételes mód, múlt idő: *lát-unk, szeret-ünk; láss-unk, szeress-ünk, hijj-unk, lüjj-ünk; látt-unk, szerett-ünk, irt-unk, nevelt-ünk (vóna).*

T á r g y a s r a g o z á s : UK=kijelentő és feltételes mód, múlt idő, felszólító mód: *ást-uk, kirt-ük, látt-uk, lüt-ük (vóna); áss-uk, less-ük, hijj-uk, lüjj-ük, rakty-uk, dobgy-uk, harapty-uk* — JUK=kijelentő mód, jelen idő: 1. *hi-jjuk, lü-jjuk* — 2. (újabb alak: *döf-tyük*), *rak-tyuk, bök-tyük, harap-tyuk, típ-tyük* — 3. *szab-gyuk, agy-gyuk, rág-gyuk, hagy-gyuk, töm-gyük, söpör-gyük, óv-gyuk* — 4. *edz-dzük, váj-juk, használ-luk, inékiül-lük, hány-nyuk, mos-suk, keres-sük, bányász-szuk, csöcsőrész-szük, ráz-zuk, kötöz-zük.*

2. *s z e m é l y* : a l a n y i r a g o z á s : TOK=1. kijelentő mód, jelen idő: *bont-otok, sért-étek, dönt-ötök* — 2. *ás-tok, hi-tok, lész-ték, vüsz-tök* — 3. *gyü-ttök* — 4. feltételes mód, jelen idő: *ásná-tok, szeretni-ték* — 5. kijelentő és feltételes mód, múlt idő, valamint felszólító mód: *irt-atok, kerest-eték (vóna); irgy-atok, keresseték.*

T á r g y a s r a g o z á s : ÁTOK=kijelentő és feltételes mód, múlt idő, valamint felszólító mód: *irt-átok, kirt-iték, ást-átok, hitt-iték (vóna); irgy-átok, kirgy-iték, áss-átok, higgy-iték* — JÁTOK=kijelentő mód, jelen idő: 1. *hi-jjátok* — 2. *kír-iték, váj-játok* — 3. *váj-játok, kaszál-látok, hány-nyátok, mos-sátok, halász-szátok, ráz-zátok.*

3. *s z e m é l y* : a l a n y i r a g o z á s : AK=kijelentő és feltételes mód, múlt idő: *irt-ak, várt-ok, kirt-ek (vóna)* — NAK=1. feltételes mód, jelen idő: *látná-nok, szeretni-nek* — 2. kijelentő mód, jelen idő: *óvas-nak, lát-nok, keres-nek* — 3. *bont-anak, márt-onak, veszt-enek* — 4. felszólító mód: *irgy-anak, higgy-enek.*

T á r g y a s r a g o z á s : K=feltételes mód, jelen idő: *látná-k, vünni-k* — ÁK=kijelentő és feltételes mód, múlt idő, valamint felszólító mód: *irt-ák, kirt-ik (vóna); áss-ák, less-ik, kirgy-ik, irgy-ák* — JÁK=kijelentő mód, jelen idő, veláris és vegyes hangrendű igék, valamint néhány palatális ige (ezeket l. i. m. 40): 1. *hi-jják* — 2. *rak-tyák, harap-tyák* — 3. *szab-gyák, agy-gyák, rág-gyák, hagy-gyák, nyom-gyák, mar-gyák, óv-gyák* — 4. *váj-ják, kínál-lák, hány-nyák, óvas-sák, halász-szák, ráz-zák* — IK=kijelentő mód, jelen idő, palatális igék: *vüsz-ik, kír-ik, széd-ik.*

B) A névszóragok

T (akkuzatívusz)=1. *háló-t, zsvajj-t, halál-t, vagyon-t, asszon-t, far-t, házost, halász-t, gősz-t* — 2. *tít-ot, lelk-et, lakodalm-at, nagyobb-at, szébbik-et, ártolm-at, győzelm-et, nyulánk-ot, fülk-et, fájdolm-at, fejedelm-et, hatodik-at, hetedik-et, tantatójjék-at, Pintérék-et, fagyott-at, sütt-et* — 3. *ikr-ét, vastag-ot, ökr-öt, öt-öt.*

NAK¹ (datívusz és genitívusz)=*ur-nak, ház-nok, nő-nek, kert-nek.*

BA (illatívusz)=*udvar-ba, szobá-bo, üveg-be.*

BAN (inesszívusz)=I. BA a.

BÓL (elatívusz)=*ruhá-bul, üveg-bül ~ ruhá-bú, üveg-bű.*

N¹ (szuperesszívusz)=*háló-nn, udvar-onn, fül-önn, kéz-ënn.*

RA (szublatívusz)=*ablak-ra, fá-ro, kéz-re.*

RÓL (delatívusz)=*asztal-rul, fej-rül ~ asztal-rú, fej-rű, asztā-rú.*

NÁL (adesszívusz)=*ház-nál, kéz-nél ~ ház-ná, kéz-né.*

TÓL (ablatívusz)=*hász-tul, fül-tül ~ hász-tú, fül-tű.*

HOZ (allatívusz)=*asztal-ho, szék-hé, tükör-hő.*

VAL (insztrumentálisz-komitatívusz)=*háló-val ~ háló-vā, av-vó, nő-vel ~ nő-vē, ev-vē ~ ev-vé, merev-vel ~ merev-vē; szék-ke ~ szék-kē, kéz-zel, láb-bol, ház-zol stb.*

VÁ (transzlatívusz-faktívusz)=*hajó-vá, nő-vé, arany-nyá, jég-gé.*

ÉRT (kauzálisz-finálisz)=*nő-jjér, szék-ér.*

IG (terminatívusz)=*háló-jig, kert-ig.*

KÉNT (esszívusz-formálisz)=*tanár-kint.*

NKÉNT (disztributívusz)=*ëggy-enkint ~ ëggy-enkinn, lópis-ënkint ~ lópis-ënkinn, hód-ankint ~ hód-ankinn, ház-onkint ~ ház-onkinn, öt-önkint ~ öt-önkinn, táblá-nkint ~ táblá-nkinn.*

KÉPPEN (esszívusz-formálisz)=*más-kippenn.*

STUL (szociatívusz)=*fju-stul ~ fju-stú, szeker-estül ~ szeker-estű, gyerek-ëstül ~ gyerek-ëstű, ökr-östül ~ ökr-östű, kabát-ostul ~ kabát-ostú, asszony-ostul ~ asszony-ostú.*

L (esszívusz-modálisz)=*rossz-ul ~ rossz-ú, veszëtt-ül ~ veszëtt-ű; jó-ll.*

KOR (temporálisz)=*karácson-kor.*

NTA (disztributívusz-temporálisz)=*nyar-anta, nap-onta, het-ente.*

LAG (modálisz)=*viszony-lag, arány-log, híhető-leg.*

N² (modálisz-esszívusz)=*hat-ann, száz-onn, nagy-onn, nekihevütt-enn, könny-enn, szíp-ënn, keserü-jenn, szomorujann.*

SZOR (multiplikatívusz)=*három-szor, ennyi-szër, elő-sször, töp-ször.*

SZÁM (disztributívusz-temporálisz)=*hét-szám.*

NAK² (latívusz)=*kert-nek, falu-nak, Kapuvár-nok.*

Visszaszorulóban lévő ragok: (I. i. m. 160):

Á (latívusz)=*Kapuvár-á.*

T (lokatívusz)=*Kolozsvár-t, Kapuvár-ott, Győr-ött, Pécs-ëtt.*

Die Ableitungssuffixe, Deklinations- und Konjugationsendungen in der Mundart von Mihályi dargestellt an konkreten Daten

In der neueren deskriptiven Forschung wird auch in Ungarn mehr Interesse der morphologischen Seite der Morpheme geschenkt. In diesem Sinne hat der Verfasser die verschiedenen Realisationen der Derivationsuffixe sowie der Deklinations- und Konjugationsendungen seiner Heimatmundart (Mihályi in Westungarn) zusammengestellt.

J. KISS